

Atıf: Ersan, Y. (2025). Doğu Almanya'da Kalma Gerekçeleri: Der geteilte Himmel ve Die Geschwister Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, 5(2), 80-87.
<https://doi.org/10.53723/cosohis.64>

Akademik Editör: Didem Deniz Anamur

Alındı : 1 Temmuz 2025

Kabul Edildi : 12 Eylül 2025

Yayın : 27 Aralık 2025

Telif Hakkı: Bu eser, Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) ile lisanslanmıştır.

Etik ve Veri Kullanım Beyanı: Bu çalışmada kullanılan tüm veriler, araştırmanın şeffaflığını ve doğruluğunu sağlamak adına uygun şekilde yönetilmiştir.

Fonlama: Bu çalışma, herhangi bir kurum, kuruluş veya fon sağlayıcıdan mali destek alınmadan, tamamen yazar(lar)ın kendi kişisel çabaları ve kaynaklarıyla gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doğu Almanya'da Kalma Gerekçeleri: Der geteilte Himmel ve Die Geschwister Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme

Yüksel Ersan¹

1 Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, yuksel.ersan@usak.edu.tr ; ORCID ID: 0000-0003-2273-6556

Öz

Bu çalışma, Christa Wolf'un *Der Geteilte Himmel* (Bölünmüş Gökyüzü) (1963) ve Brigitte Reimann'ın *Die Geschwister* (Kardeşler) (1963) adlı romanlarında başkahramanların Doğu Almanya'da (DDR) kalma gerekçelerini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele almaktadır. Berlin Duvarı'nın inşasından kısa süre sonra kaleme alınan bu eserler, bireysel mutluluk ile toplumsal sorumluluk arasındaki gerilimleri gözler önüne sermektedir. Rita (*Der Geteilte Himmel*) bireysel vicdan muhasebesiyle, Elizabeth (*Die Geschwister*) ise kolektif sorumluluk bilinciyle hareket etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyalist gerçekçilik, Bireysel sorumluluk, İdeolojik bağlılık, Brigitte Reimann, Christa Wolf, DDR, Almanca ve Türkçe; Karşılaştırmalı analiz

Reasons for Staying in East Germany: A Comparative Study of *Der geteilte Himmel* and *Die Geschwister*

Abstract

This study examines the reasons for the protagonists' decision to remain in East Germany (GDR) in Christa Wolf's *Der geteilte Himmel* (Divided Heaven, 1963) and Brigitte Reimann's *Die Geschwister* (The Siblings, 1963) from a comparative perspective. Written shortly after the construction of the Berlin Wall, these works reveal the tensions between individual happiness and social responsibility. While Rita (*Der geteilte Himmel*) acts through a process of individual moral self-examination, Elisabeth (*Die Geschwister*) is guided by a strong sense of collective responsibility.

Keywords: Socialist realism; Individual responsibility; Ideological commitment; Brigitte Reimann; Christa Wolf; GDR.

Giriş

20. y.y. Alman Edebiyatının önemli yazarlarından olan Christa Wolf ve Brigitta Reimann yaklaşık olarak aynı tarihlerde eski Doğu Almanya'da doğmuşlardır. Wolf 1929'da Lübeck, Reimann 1933'de Magdeburg Yakınlarında Burg'da doğmuştur. Her iki yazar da dönemin politik ve sosyal dinamiklerini ele almışlardır. Ancak Reimann 1973 yılında erken yaşta hayata veda etmiştir. Wolf ise daha uzun yaşamış, her iki Almanya'nın birleşmesini görmüş ve 2011 yılında Berlin'de hayatını kaybetmiştir.

Yazarların ele alacağımız eserleri otobiyografik özellikler gösterse de konu ve motif yönünden birbirlerine benzer özellikler göstermektedirler. Christa Wolf'un (Bölünmüş Gökyüzü, 1963) adlı eseri dönemin Doğu Almanya'sını ele alan sosyal ve politik atmosferi okuyucuya başarıyla aktaran önemli bir eserdir. Almanya'nın 2. Dünya savaşıdan sonra bölünüşünü, Berlin duvarıyla bireylerin bu bölünmenin sonunda nasıl etkilendiğini, ideolojik çatışmaların insanların hayatlarını nasıl mahvettiğini okuyucuya canlı bir şekilde aktarmaktadır. Eserin merkezinde başkahraman Rita Seidel'in yaşadığı duygusal, ideolojik çatışmalar ve bunların sonunda aldığı kararlar yer almaktadır.

Brigitta Reimann'ın (Kardeşler) adlı eseri ise yazarın 1963 yılında yayımladığı en tanınan eserlerinden biridir. Bu roman da Wolf'un eseri gibi Doğu Almanya'nın sosyalist toplum yapısında, ideolojik ve kişisel çatışmaları ele almaktadır. Romanın ana kahramanı Uli ve Elizabeth kardeşlerdir. Her ikisi de hayata farklı açılardan bakmaktadırlar. Uli sosyalist değerlere bağlı idealist bir mühendistir. Ülkedeki sosyalist toplumun yaratılması misyonuna sıkı sıkıya bağlıdır. Diğer kahraman Elizabeth ise daha bireysel ve bağımsız bir kişilik yapısına sahiptir. Hayatını Doğu Almanya yerine batıda geçirmeyi tercih edebilecek kadar bireysel düşünmekte, batının sunduğu özgürlükler ve ekonomik fırsatlar onu cezbetmektedir. Sosyalist sistemin baskılarına ve kısıtlamalarına şiddetle karşı çıkmaktadır.

Her iki eserde de kahramanların arkadaşları ve aile bireyleri arasındaki ilişkileri de gözler önüne serilmektedir. Bizim çalışmamızın da konusu başkahramanların mücadeleleri, sonuçta Doğu Almanya'da kalma sebeplerinin araştırılması ve bu sebeplerin nasıl farklılık gösterdiğini ortaya koymaktır.

Çalışmada karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem edebiyatta kullanıldığı gibi diğer alanlarda da kullanılmaktadır, iki veya daha fazla benzer esere bakarak, bunların nasıl farklı oldukları veya ortak noktalarını görmenin bir yoludur. Bu yöntemi

kullanmadan önce çok fazla araştırma yapmak gerekmektedir. Bu, aynı zamanda sadece ulaştığımız sonuçları destekleyecek kanıtları bulmakla kalmaz aynı zamanda daha önce görmediğimiz şeyleri de bize gösterebilir. Çalışmanın sonunda elde edilen veriler değerlendirilerek bir sonuca varılacaktır.

1. Yöntem

Bu araştırma, karşılaştırmalı edebiyat yöntemiyle yürütülmüştür. Metinlerarası karşılaştırma, karakterlerin söylemleri, içsel çatışmaları ve anlatı teknikleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca eserlerin yazıldığı tarihsel bağlam ve Doğu Alman Edebiyat politikaları göz önünde bulundurulmuştur. Birincil kaynaklar (Wolf, 1963; Reimann, 1963) doğrudan incelenmiş; ikincil kaynaklardan (Emmerich, 1996; Bathrick, 1995; Fulbrook, 2005) yararlanılmıştır.

2. Tarihsel ve Politik Arka Plan

Nazilerin II. Dünya Savaşı'nda yenilmesinden sonra Almanya işgal edildi ve Müttefik güçler tarafından yönetilen dört bölgeye bölündü. Bir tarafta Sovyetler Birliği, diğer tarafta Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa arasında gerginlikler tırmanınca, Batılı güçler bölgelerini birleştirerek Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kurulmasına izin verdi. Sovyetler, işgal bölgelerini yönetmek için Alman Demokratik Cumhuriyeti'ni (DDR) kurarak karşılık verdi.

Sovyetler Birliği model alınarak oluşturulan Doğu Almanya 1949'da kurulduğunda ülkedeki yazarların kültürel üretimi üzerinde doğrudan ve dolaylı bir baskı oluşturdu. Başlangıçta yazarlar, anti-emperyalist kültürel devrime katıldıklarından ve devrimci bir dönüm noktasının şekillenmesine yardımcı olduklarından emindiler. Edebiyat, sosyalist toplumda "yeni insanı" öğretmeye ve eğitmeye hizmet etti. Sözde sosyalist gerçekçilik metinleri, işçilerin gerçekliğini ve Marksizm fikirlerini olabildiğince somut bir şekilde yansıtmayı amaçlıyordu. (Schön, S. 160) Araştırmamıza konu olan her iki eserde de bu açıkça görülebilmektedir. Yazarlar, eserlerinin sosyalizme ve komünizme hizmet ettiğini düşünüyordu. Kahramanların çoğu siyasi inançları uğruna ölmeye hazırdı.

1960'lı yıllar, Doğu Almanya'da (Deutsche Demokratische Republik – DDR) politik istikrar arayışının, ideolojik yeniden yapılanmanın ve edebiyatın toplumsal rolünün yoğun şekilde tartışıldığı bir dönem olarak dikkat çeker. Berlin Duvarı'nın inşası, toplumsal ve bireysel düzeyde geri dönülmez sonuçlar doğurmuş, özellikle genç kuşak için yaşamın yönünü tayin eden en

belirleyici faktörlerden biri hâline gelmiştir. Oluşturulan sınır, aynı zamanda ideolojik bir bölünmenin kalıcı sembolü olmuştur.

2.1 Berlin Duvarı ve Göç Krizi

Her ne kadar bizim çalışmamıza konu olan yazarlar eserlerini daha sonra 1963 yılında yazmış olsalar da, konuların kökleri 1950'lerin sonuna doğru Doğu Almanya'dan Batı'ya yoğun bir göç yaşanmasına dayanmaktadır. Özellikle eğitimli gençler ve teknik uzmanlar, daha fazla özgürlük ve ekonomik refah arayışıyla Batı Almanya'ya geçmekteydi. 1961'e kadar yaklaşık 2,7 milyon kişinin Doğu Almanya'dan ayrıldığı bilinmektedir. (Deutschland.de, 2024). Bu durum, Doğu Almanya için yalnızca ekonomik bir tehdit değil, aynı zamanda ideolojik bir kriz yaratmıştır. Berlin Duvarı'nın inşasıyla bu göç engellenmiş, fakat bireyler için "gitmek ya da kalmak" sorusu daha da sert bir şekilde gündeme gelmiştir.

Her iki yazarın eserinde de başkahramanların kalma ya da gitme kararları, yalnızca kişisel değil, aynı zamanda politik bir tercih olarak kurgulanır. Berlin Duvarı, bir metafor olarak hem ayrılığı hem de karar verme zorunluluğunu temsil eder. Christa Wolf, Rita'nın içsel çatışmasını duvarın simgeselliğiyle bağdaştırırken; Brigitte Reimann, Elizabeth'in kardeşine karşı kanıtlarını duvarın ideolojik meşruiyeti üzerinden güçlendirir. Fulbrook'un belirttiği gibi: „Der Mauerbau wirkte nicht nur politisch, sondern auch psychologisch als eine Zäsur, die Loyalität und Identität auf die Probe stellte.“ (Fulbrook, 2005, s. 67). (Duvar'ın inşası siyasi olduğu kadar psikolojik açıdan da etkili oldu, sadakat ve kimliğin sınanmasına yol açtı.)

2.2 Doğu Almanya'nın Kültürel Politikası

İki Almanya'nın ayrılmasından sonra Doğu Alman hükümeti Rus Devletinin komünist ideolojisinden derinden etkilenmiş, kendilerini Batı Almanya'dan özellikle de Amerika Birleşik Devletlerinin temsil ettiği Batı'dan ayrı görmeye ve kültürel olarak ayırmaya çaba göstermiştir. Diğer taraftan da zaten 1950'lerde Batı Almanya'nın Doğu Almanya edebiyatına bakışı kesinlikle politik bir karaktere sahipti; Doğu Alman edebiyatı - Peter Huchel dâhil birkaç istisna dışında - komünist propaganda olarak görülüyor ve bu nedenle sanatsal açıdan değersiz ilan ediliyordu. Bertolt Brecht, Anna Seghers veya Arnold Zweig o dönemde neredeyse hiç fark edilmiyordu. (Kalazny, S.3) Sosyalist değerleri teşvik etmeyi ve muhalif görüşleri bastırmayı amaçlayan iktidardaki (SED) Sosyalist Birlik Partisi geniş kapsamlı bir kültür politikası uygulamaya çalışmıştır. Bunun için çok kapsamlı bir sansür uygulamış, sosyalist ideallerle

uyumlu olması istenilen her türlü edebi ve sanatsal faaliyetleri baskı altında tutmuştur. Devlet tarafından bütün müzik ve edebiyat dâhil her türlü kültürel faaliyetler bilinçli olarak yönlendirilmiştir

24 Nisan 1959'da SED lideri Walter Ulbricht'in girişimiyle Bitterfeld kimya fabrikasının kültür merkezinde Mitteldeutscher Verlag tarafından bir konferans düzenlenmiş ve konferansın sloganı "Kalemini al dostum, sosyalist ulusal kültürün sana ihtiyacı var" olmuştur. Yazarlardan, kitaplarında fabrikalardaki günlük çalışma hayatını anlatmaları istenmiş, işçilerin de yaratıcı bir şekilde aktif olmaları ve kültürün zirvelerine ulaşmaları istenmiştir. (MDR, 2024). Görüldüğü gibi amaç, sanatçılar ile işçiler arasında organik bir bağ kurarak, sosyalizmin gündelik yaşamda estetik bir temsilini oluşturmaktır.

Anna Seghers, bu bağlamda edebiyatın sorumluluğunu şu sözlerle dile getirir: „Die Literatur der Bitterfelder Bewegung wollte den Arbeitern eine Stimme geben, und Reimann hat dies mit großem Ernst getan.“ (Bitterfeld hareketinin edebiyatı işçilere ses vermek istiyordu ve Reimann bunu büyük bir ciddiyetle yaptı.) (Seghers, 1963, s. 16). Reimann'ın Die Geschwister romanında Elizabeth'in kalma gerekçeleri, bu edebî-politik programın etkilerini yansıtır.

Burada, 1960'ların başında edebiyat ve sanat, vatandaşları sosyalist ideolojiye bağlılık konusunda eğitmeyi amaçlıyor, devletin ideolojik aygıtı olarak işlev görüyordu. Sanatçılardan özellikle yazarlardan sosyalist gerçekçilik ilkesi doğrultusunda ürün vermeleri isteniliyor, "yeni sosyalist insanın" inşasına katkı sunmaları bekleniyordu. (MDR, 2024).

2.3 Wolf ve Reimann'ın Konumları

Doğu Almanya'nın önde gelen kadın yazarları arasında yer alan Christa Wolf ve Brigitte Reimann, hem politik sisteme angaje olmuş hem de onu eleştirel biçimde sorgulamışlardır. Christa Wolf, hem SED'ye (Sozialistische Einheitspartei Deutschland) üye olmuş hem de sosyalist ideallere bağlı kalarak, eserlerinde bireyin içsel çatışmalarına yoğunlaşmıştır. Brigitte Reimann ise eserlerinde bireysel özgürlük ile ideolojik sorumluluk arasındaki çatışmayı görünür kılmış, işçi sınıfıyla dayanışma içinde üretim yapmayı hedeflemiştir.

Her iki yazar da Naumann & Göbel yayınevinin yayınlamış olduğu "Illustrierte Geschichte der deutschen Literatur" adlı edebiyat tarihi kitabının 6. Cildinde Doğu Alman Edebiyatı kısmında kendilerine yer bulmuştur. (Salzer, A und von Tunk, E. 1986

s.386,410) Eser Wolf'u "İkinci nesil: Savaş ve Yeniden Yapılanma Arasında" bölümünde ele almış, Reimann'ı ise "Üçüncü nesil: Sosyalist devletteki gençlik" bölümünde ele almıştır. Christa Wolf, eserleriyle Almanya'nın hem doğusunda hem de batısında, gerek tematik gerekse edebi açıdan büyük beğeni toplamış ve hatta toplamaya devam etmektedir. Eserleri gerçeğe, insanlığa olan bağlılığına dayanmakta içinde bulunduğu kuşağın tipik özelliği olan faşizmle yüzleşmeyi günümüz barış hareketinin temalarına taşımaktadır. Brigitte Reimann ise yazmaya erken başlamış ve ilk eseri olan "Die Frau am Pranger" i 23 yaşında kaleme almıştır. Yazar "Kardeşler" adlı öyküsünde Doğu Almanya'da ilk nesil genç entelektüellerin durumunu anlatmak için Uli ve Elizabeth'i örnek olarak kullanır. Christa Wolf'dan bağımsız olarak "Cumhuriyetten Kaçış" konusunu ele alır. Elizabeth'in kardeşi Uli'nin Doğu Almanya'ya katılma kararını verme sürecinin uzun hikâyesini anlatır.

Doğu Alman edebiyatı David Bathrick'in ifadesiyle : „Die Literatur der DDR suchte nach einer Sprache, die die Spannungen zwischen persönlichem Erleben und staatlicher Ideologie ausdrücken konnte.“ (Doğu Almanya edebiyatı, kişisel deneyim ile devlet ideolojisi arasındaki gerilimi ifade edebilecek bir dil arayışındaydı.) (Bathrick, 1995, s. 89). Bu bağlamda, görüleceği gibi her iki yazar da sosyalist ideallere körü körüne bağlı kalmak yerine, eleştirel sadakat geliştirmiştir. Bu yaklaşım, bireyin topluma ve ideallere bağlılığını sürdürürken, aynı zamanda devletin ve sistemin aksayan yönlerini eleştirebilme olanağını da sunmaktadır.

Doğu Almanya'da, bireylerin hayatında 1960'lı yıllar sert seçimlere neden olan bir ideolojik atmosfer ortaya çıkarmıştır. Almanya'nın ikiye bölünüp duvarın yapılması, Doğu Alman toplumunun bireyleri üzerinde Almanya'da kalma ya da gitme meselesini yalnızca politik bir karar olmaktan çıkarıp, ahlakın da içine alındığı toplumsal ve bireysel boyutlarıyla birlikte edebiyatın merkezine taşımıştır. Her iki yazarın da eserlerini okumak ve anlamak, bu tarihsel arka plan olmaksızın yarım kalacaktır. Ülkedeki bu durumun anlaşılmasından sonra, kahramanların kalış veya ülkeden ayrılış gerekçeleri hem dönemin edebi-politik programının hem de bireysel vicdan muhasebesinin bir yansımasıdır.

2.4 Birey-Toplum İkilemi

Birey-toplum ilişkisi, Doğu Almanya'nın kültürel atmosferinin bir aynası olarak her iki romanda da görülmektedir. Bölünmüş Gökyüzünde Rita, bireysel

duygularına rağmen toplum için kalmayı seçerken; Kardeşlerde Elizabeth, kardeşine olan bağına kolektif sorumluluk uğruna feda eder. Bu bağlamda, birey-toplum ikilemi yalnızca edebi bir tema değil, aynı zamanda dönemin politik gerçekliğinin yansımasıdır. Sabrow'un vurguladığı üzere: „Die DDR-Literatur der sechziger Jahre oszillierte zwischen Loyalität und Kritik, zwischen kollektivem Ideal und individueller Selbstbehauptung.“ (1960'ların Doğu Almanya edebiyatı sadakat ile eleştiri, kolektif ideal ile bireysel kendini öne çıkarma arasında gidip geliyordu.) (Sabrow, 2010, s. 144).

Wolf ve Reimann'ın eserleri, bütün bunların sonucunda tarihsel bağlam dikkate alındığında, sadece kişisel hikâyeler değildir. Aynı zamanda Doğu Alman toplumunun kimlik mücadelesinin bir parçasıdır. Karakterlerin Doğu Almanya da kalma gerekçeleri, bireysel kararların ardındaki tarihsel zorunlulukları da gözler önüne serer. Böylece edebiyat, bireyin ahlaki ikilemlerini, kolektif tarihsel süreçlerin parçası olarak kurgular.

3. Karakterlerin Doğu Almanya'da Kalma Nedenleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

Burada her iki eserin kahramanları ele alınıp vardıkları sonuçlarda dikkate alınarak bir karşılaştırma yapılacaktır. Wolf'un eserinde Rita, sevgilisi Manfred'in Batı'ya kaçmasına rağmen Doğu'da kalmayı tercih eder. Reimann'ın romanında ise Elisabeth, kardeşi Uli'nin Batı'ya gitmesine karşın Doğu Almanya'da kalma kararı alır. Her iki kadın karakterin kararları, dönemin politik atmosferinin yanı sıra kişisel ve ahlaki sorgulamalarla da şekillenmiştir.

3.1 Bölünmüş Gökyüzü. Rita

Rita genç bir Pedagoji öğrencisidir. Sigorta çalışanı olarak vagon fabrikasında çalışırken yere yığılıp kalması ve hastane odasında gözlerini açmasıyla başlar roman. Bir reklam kampanyasında gördüğü ilanı incelemesinden sonra hayatı değişen Rita mutlaka öğretmen olmak istemektedir. Ancak önce vagon fabrikasındaki stajını bitirmek zorundadır. Şehre taşınır. Romanın diğer kahramanı olan Manfred'in ailesinin yanında kalacak bir yer bulabilmiştir. Şehirde birlik ve beraberliğin iki yüzünü görmüştür. Bir yandan Manfred'in ailesinin yanında ailenin bitmez tükenmez kavgalarında birbirlerine yabancılaşmalarını, diğer yandan ise çalıştığı vagon fabrikasında vardiya çalışanları arasındaki gergin atmosferin, kavgaların önemli bir faktör olduğunu görmüştür. Çalışma

hayatında vardiya arkadaşlarıyla tanıştıktan sonra onların oldukça etkisinde kalmıştır.

Romanın diğer karakteri olan Manfredle ilişkisi bu dönemde başlamış, daha sonra bu ilişki sevgiye dönüşmüş, aralarında çok sıkı bir bağ kurulmuştur. Ancak ne kadar birlikte vakit geçirirlerse geçirsinler bunun sonucunda birbirlerine uygun olmadıklarını görmüşler ve nihayetinde ayrılmışlardır. Bu ayrılığın sebeplerine bakıldığında Rita'nın Manfred'le olan randevularına daima geç kalması, zavallı bir şekilde dilediği özürler ve diğer erkeklerle olan ilişkileri gösterilebilir. Manfred sosyalist ideolojiden şüphe duymaktadır. Arkadaşıyla birlikte bir makinanın üretimi üzerine çalışmaktadır, ancak kendisinin bu proje üzerine görüşleri reddedilir. Bu olaydan çok etkilenir, alınır, çıkış yolu bulamaz ve Doğu Almanya'dan, Batı Almanya'da bulunan teyzesinin yanına kaçmaya karar verir. Bunu takiben uzun bir süre yalnız kalan Rita da kararını değiştirir ve Batıya kaçır ve Manfred'i kaçırdığı yerde bulur. Ancak Manfred Rita'yı görünce gördüklerine inanamaz ve çok üzgündür. Rita'ya Batı Berlin'i gezdirir. Fakat Rita burada kendini o topluma ait hissetmez, rahat değildir, topluma kendini yabancılaşmış hisseder. Yabancı bir dünyayla karşılaşmıştır, kendi ülkesinde yabancılik çeker. Artık her iki karakter de farklı dünyaların bireyleridir. Manfred mesleki gelişmesinden, gelecekte, çok para kazanmaktan, iş yeri deneyimlerinden bahsederken Rita aralarındaki içsel bölünmüşlüğü görmüştür. Buna ilaveten fiziksel ayrılığın da gerekli olduğuna inanır ve geri Doğu Almanya'ya döner.

3.1.2. Rita'nın İçsel Yolculuğu, Kişisel ve İdeolojik Çatışmalar

Aslında Rita'nın Manfred'den ayrılıp yeniden Doğuya gelmesi onun sosyalizme inanmışlığıdır. İdeolojik olarak Manfred'den oldukça uzaktır. Manfred Doğu Almanya'nın kısıtlayıcı rejiminin hoşnutsuzluğu sonucunda Batı Almanya'ya kaçmıştır. Rita ise buna karşın sosyalist ideallere sıkı sıkıya bağlıdır, geri dönüşüyle Doğu Almanya da kalmayı tercih etmiştir. Yaşadıkları kendi çalışma hayatındaki en büyük karar anıdır. Hayatındaki kişisel mutluluğundan vaz geçmiştir ve bu onun zihinsel ve fiziksel çöküşüne neden olmuştur. Çaresizlikten intihara teşebbüs eder, roman buradan başlar.

Rita'nın kalma gerekçesi görüleceği gibi bireysel özgürlükten ziyade toplumsal sorumluluk duygusuna dayanmaktadır. Manfred, Batı'da daha iyi bir meslek ve özgürlük ararken, Rita, kendi hayatını sosyalist toplumun dönüşümüne adanmak gerektiğine inanır.

Wolf, Rita'nın kararını şu şekilde dile getirir: „Sie verstand, dass man das Land nicht verlassen durfte, wenn man es verändern wollte.“ (Ülkeyi değiştirmek isteyen birinin ülkeyi terk edemeyeceğini anlamıştı) (Wolf, 1963, s. 211). Burada bireyin sorumluluğu, ideolojinin ötesine geçen bir etik boyut kazanmaktadır.

Rita'nın kalışı, Wolf'un birey-devlet ilişkisine dair eleştirel sadakat anlayışını temsil eder. Rita ne tamamen devletin ideolojik propagandasına teslim olur, ne de Batı'nın vaat ettiği bireysel refaha kapılır. Onun kalışı, bir tür ahlaki görev bilinciyle açıklanabilir.

3.2 Kardeşler, Elizabeth ve Uli

Roman, 1960'ların Doğu Almanya'sının bir yansımasıdır adeta. Berlin duvarının yapılmasıyla birlikte sınırlarla birlikte halkta ikiye bölünmüş, politikada mesele olan ideolojik çatışmalar ailelere de sirayet etmiş, aile içi geçimsizliklere yol açmıştır. Her ne kadar yazar sosyalizme bağlı olsa da, sanatın bağımsızlığı ve bireyin özgür iradesine büyük önem vermektedir.

Kardeşler romanında başkarakter Elizabeth'tir, sanatını sosyalist gerçeklik anlayışına uygun bir biçimde sürdürmeye çalışan genç bir ressamdır. Ara sıra çalıştığı yerdeki diğer ressam Ohm Heiners ile fikir ayrılığına düşer ve onun yaptığı resimleri ruhsuz bulur. „Resmin kötü Heiners, (...) Ruhsuz bir üretim aracının resmini yapmışsın... (...)“ (Reimann, 2023 s.97) Ancak yaşlı ressam bu eleştirinin altında kalmaz, karşılık olarak ona kendince bir cevap verir. „Ben bir proleterim, dedi Heiners katı bir tonda, eski bir komünistim, orta sınıf bir yeni yetmenin bana kendi sınıfım hakkında ders vermesine izin verecek değilim.“ (Reimann, 2023 s.97) Fakat Elizabeth, sanatta „dürüstlük“ ilkesine inanır; eleştirilerinin doğruluğundan emindir, yaşlı Heiners'in dediklerinden alınmaz, karşı fikirlerini devam ettirir, sanatın toplumsal fayda adına araçsallaştırılmasına karşı içsel bir direnç gösterir. Bu tavır, romanın orta bölümlerinde açıkça dile getirilir: „Ich wollte malen, aber ehrlich, nicht nach Parolen. Sie sagten, Kunst müsse nützlich sein, für die Menschen, für den Aufbau. Und ich wollte zeigen, wie die Menschen wirklich sind.“ (Resim yapmak istiyordum, ama dürüst olmak gerekirse sloganlara göre değil. Sanatın insanlara, yeniden inşaya faydalı olması gerektiğini söylediler. Ben de insanların gerçekte nasıl olduklarını göstermek istedim) (Reimann, 1997 s.89-91)

Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi Reimann içinde yaşadığı dönemin kültürel atmosferinde yaşadığı gerilimi yansıtmaktadır. Dönemin Doğu Almanya'sının yazarlardan, sanatçılardan beklediği eserlerin ideolojik

görevle özdeşleştirilmesi, sanatçının bireysel ifade alanını daraltmaktadır. Başkahraman Elizabeth'in bu yaşadığı, aslında yazarın yaşadıklarının bir yansımasıdır adeta. Yazar bu kültür ikliminde dürüst olmaya çalışmaktadır. (Fulbrook, 1995 s. 112-115) Elizabeth, devletin beklentisine uygun olarak kendi sanat anlayışını toplumun ideolojik talepleriyle uzlaştırmaya çalışmaktadır. İdealist bir sosyalizm savunucusudur.

Romanın diğer karakteri Uli ise Elizabeth'in ağabeyidir, mühendislik okumuştur. Çalıştığı yerde uyum problemi yaşamaktadır, aslında çalıştığı yere değil Doğu Almanya'nın bürokratik yapısına uyum sağlayamamakta, yenilikçi ve sorgulayıcı bir karaktere sahiptir. Bir defasında çalıştığı yerde "Bizi istismar ettiniz. İdeallerimizi mahvettiniz" (Reimann, 2023 s.22) şeklinde bağırması onun karakterini yansıtmaktadır, olanlar ülkesine olan bağlı azaltmaktadır. Kardeşi Elizabeth'in aksine bireysel özgürlüğüne düşkündür ve ideolojik olarak ülkeye bağlılığı zayıftır. Onun batıya kaçma düşüncesi karşısında Elizabeth şaşkındır ve bu, ailede bir sarsıntı yaşatır. Bu sarsıntı, onun ideolojik bağlılığıyla kardeş sevgisi arasında bölünmesine neden olur. Elisabeth'in kişiliği, yazarın kendi yaşamından da izler taşır — Reimann da aynı dönemde kültürel üretim ve ideoloji arasındaki gerilimleri deneyimlemiştir (Reimann, 1997, s. 52–58; 89–93).

Uli rejimin baskıları altında sıkılmış ve geleceğe dair umutlarını yitirmiştir. Batıya kaçmayı ve özgürlükler içinde geleceğini hayal etmektedir. Burada partiye ideolojik olarak uyum sağlayamamakta, kendisinin mesleğinde ilerleyemeyeceğini düşünmektedir. Bir anlamda artık ülkesi yaşanabilir bir yer olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda Fulbrook, Doğu Almanya'nın bürokratik ve otoriter yapısının bireyler üzerinde yarattığı gerilime dikkat çeker. (Fulbrook, 1995, s. 112-118). Elizabeth ise bu kaçışa şiddetle karşı çıkmaktadır.

Yazar döneminin genç kuşağının yaşadığı hayal kırıklıklarını Uli karakterinde toplamıştır. Emmerich'e göre ülkede Sistem içinde yer bulamayan, yetenekleri kısıtlanan bireyler için göç, bir kaçıştan çok bir kurtuluş biçimidir. Bu nedenle Uli, sadece bir kardeş değil, aynı zamanda ideolojik çözülmenin sembolüdür (Emmerich, 1989, s. 181–184).

3.2.1 Elizabeth'in Politik ve Duygusal Tercihi

Doğu Almanya da kendini gerçekleştirememiş ve mutlu olamamış olan Uli'ye Elizabeth, büyük bir bağlılık ve sevgi duymaktadır, ancak kardeşine duyduğu sevgiye rağmen kardeşinin tercihinin aksine Doğu Almanya'da kalmayı seçer. Onun gerekçeleri, diğer Roman kahramanı Rita'ninkinden daha açık şekilde politik ve kolektif niteliklidir. Elizabeth'in sözleri, onun bireysel

çıkar yerine toplumsal ideali öncelediğini gösterir: „Ich könnte nicht drüben leben, weil ich hier gebraucht werde.“ (Orada yaşayamadım, çünkü burada bana ihtiyaç duyuluyor.) (Reimann, 1963, s. 178).

Elizabeth'in kalışı, aynı zamanda yazarın Bitterfelder Weg'in ideallerine bağlılığını da yansıtır. Bitterfelder Weg idealinde ise: "Possibly the most infamous of all cultural experiments to come out of the German Democratic Republic (GDR) was the program of the Bitterfelder Weg (Bitterfeld Way), which was conceived and implemented in the years 1959 to 1964. The comprehensive program of cultural renewal has often been regarded as an ambitious, albeit laudable experiment to revolutionise culture 'from below' and to forge a distinctly East German national culture." (Demokratik Alman Cumhuriyetinden çıkan tüm kültürel deneyler arasında muhtemelen en kötü şöhreti olanı, 1959-1964 yılları arasında tasarlanıp uygulanan Bitterfelder Weg (Bitterfeld Yolu) programıydı. Kapsamlı kültürel yenilenme programı, genellikle kültürü aşağıdan devrim niteliğinde değiştirmek ve belirgin bir Doğu Alman Ulusal kültürü oluşturmak için iddialı, ancak övgüye değer bir deney olarak görülmüştür.) (Braun 2007, s.53-78) Yazarın yaşamından ve eserlerinden de görüleceği gibi üretime katılma ve sosyalizmi içeriden dönüştürme arzusu, işçi sınıfı ile dayanışma, onun kararının temelinde yer almaktadır. Yazar, Elizabeth'in kararını ancak bir dogma değil, içsel bir ikilemin sonucu olarak kurgular. Böylece hedeflediği bireysel duygu ile politik sorumluluk arasındaki çatışma ortaya çıkmış olacaktır.

Elizabeth'in kardeşi Uli'nin niyetini öğrenmesiyle birlikte eserdeki duygusal zirve yapmaktadır. Bu Elizabeth'i çok derinden etkiler ve ciddi şekilde sarsar, aslında bu onun devlete ve sosyalizme olan ideolojik sadakati temelinden sarsan bir dönüm noktasıdır. „Er will fort. Fort in den Westen. Ich habe ihn angeschrien, ihn festgehalten, und doch wusste ich, dass ich ihn verlieren würde. Wie soll man lieben, wenn man glaubt, dass der andere verrät?“ (Gitmek istiyor. Batı'ya gitmek. Ona bağırdım, sımsıkı sarıldım ama yine de onu kaybedeceğimi biliyordum. Diğer kişinin sana ihanet edeceğine inandığında nasıl sevebilirsin ki?) (Reimann 1997 s. 54-56)

Alıntıdan da görüleceği gibi Elizabeth'in içinde yaşadığı çatışma aslında çift yönlüdür; kardeş sevgisi ve sosyalist ideallere sadakat. Aynı zamanda bu ikilem, özgürlük-bağlılık, doğu-batı, Doğu Almanya-Batı Almanya karşıtlıklarında Elizabeth'in kişisel olarak yaşadıklarının da bir ifadesidir. Yazar, buradan yola çıkarak ideolojinin insanların arasındaki ilişkilerin nasıl yıkıcı bir hal aldığını da gözler önüne sermektedir.

Elizabeth yaşadığı bu karmaşık duygular arasında kardeşini ele vermez ancak safların netleştiğini en açık bir şekilde görür ve onun karşı tarafta durduğunu fark eder. „Ich habe ihn nicht verraten, und doch stehe ich auf der anderen Seite. Vielleicht war es nie anders: zwischen uns steht ein Land, eine Mauer, eine Idee.“ (Ona ihanet etmedim, ama kendimi diğer tarafta buldum. Belki de hiç bir zaman farklı değildi: Aramızda bir ülke, bir duvar, bir fikir var.) (Reimann 1997 s. 110-112

Aslında buradaki ifade başkahraman Elizabeth'in ve eserin ruhsal çözülmesinin bir özetidir. Elizabeth ne özgürlük arayışına katılabilecek kadar bağımsız ne de tamamıyla inançlı bir sosyalisttir. Buradaki semboller “özgürlük, bağlılık, doğu, batı, fikirler, duvar” sadece romanın kahramanları Elizabeth ve Uli'yi değil aynı zamanda Alman ulusunun (Doğu Alman-Batı Alman) bölünmüşlüğüne de temsil etmektedir. Bu yönüyle başkahraman Elizabeth yazarın sanatında ideolojiyle hesaplaşmasının bir sembolüdür de.

4. Karşılaştırmalı Perspektif

Burada yazarlara ve eserlere iki şekilde bir yaklaşımla karşılaştırma yapmak mümkün olmaktadır. Yazarları ve eserlerin yazılış biçimlerini karşılaştırdığımızda:

Wolf'un eserinde yoğun bir şekilde iç monolog kullanılmıştır. Bu teknikle aslında karakterlerin içsel çatışmaları ön plana çıkarılmış, böylece karakterin kişisel vicdan muhasebelerini okurun doğrudan deneyimlemesine olanak sağlanmıştır. Yazar bireyin sistemle kurduğu ilişkiyi psikolojik açıdan ele almıştır, başkahraman Rita'nın Doğu Almanya'da kalmasında dışarıdan gelen baskılardan çok kendi iç dünyasının sesini dinlemesi söz konusudur. Yazar burada apaçık şekilde bireysel özgürlüğü sorgulamaktadır, bunu yaparken de sosyalist gerçeğin sınırlarını genişletmektedir. Bu, edebiyat tarihi yazarı Wolfgang Emerich'in ifadesiyle „Wolf gelingt es, die Spannung zwischen individueller Erfahrung und gesellschaftlicher Erwartung literarisch produktiv zu machen.“ (Wolf, bireysel deneyim ile toplumsal beklentiler arasındaki gerilimi edebi bir biçimde üretken kılmayı başarıyor) (Emmerich, 1996, s. 212).

Reimann ise eserinde çoğunlukla diyalogları kullanmakta ve Elizabeth'in kararlarını böyle ifade etmektedir. Böylece eser boyunca her iki kardeşin arasındaki tartışmalar, bireysel çıkar ve toplumsal ideal arasındaki çatışmalar okuyucuya görünür kılınmaktadır. Bu yöntem aynı zamanda başkahraman Elisebeth'in kendi iç dünyasında yaşadıklarını ortaya koymakla kalmamakta aynı zamanda kendisinin sosyal ilişkiler ağı

içinde konumlanmasını da ortaya koymaktadır. Elisebeth'in ifadelerinde tarihsel bir sorumluluk ve kolektif bir aidiyet duygusu vardır. Anna Seghers'inde belirttiği gibi „Reimann stellt die Entscheidung ihrer Figuren immer in ein soziales Koordinatensystem.“ (Reimann, karakterlerinin kararlarını her zaman toplumsal bir koordinat sistemi içinde ele alır) (Seghers, 1963, s. 19).

Doğu Alman edebiyatında her iki yazar aynı konuları ele alıyor görünse de Wolf'un anlatımı psikolojik derinliğe dayalı bireysel odaklıdır, Reimann'ın anlatımı ise sosyal bağlamı öne çıkaran kolektif bir biçimdedir. Bu yönleriyle Doğu Alman Edebiyatının iki farklı yönelimini temsil ederler. Kısaca belirtmek gerekirse;

- Reimann: Kolektif sorumluluk → Sosyalist ideallere bağlılık
- Wolf: Bireyin vicdanı → Eleştirel sadakat

Burada yazarların her iki yaklaşımı, Doğu Almanya'nın edebi politikalarının sınırlarını hem kabul etmiş hem de eleştirel biçimde esnetmiştir.

Dönemin önemli yazarlarından olan Wolf ve Reimann'ın eserlerinde anlatım teknikleri, yalnızca ideolojik pozisyonlanmaların göstergesi değil, aynı zamanda edebi tercihlerdir de. Wolf eserlerinde karakterlerin bireysel ahlaki sorgulamalarını öne çıkarırken, Reimann kolektif sorumluluk bilincini desteklemektedir. Bu yazarları ve eserlerini okuyanlar, her iki eserin yalnızca içerik bakımından değil, anlatı stratejileri açısından da karşılaştırmalı bir okuma gerektirdiğini göreceklerdir.

Eserleri ve karakterleri karşılaştırdığımızda ortak nokta, karakterlerin kişisel mutluluktan ziyade toplumsal sorumluluk duygusuna yaslanmalarıdır. Ancak Elizabeth ve Rita'nın aralarındaki temel fark, bu sorumluluğun yorumlanış biçiminde ortaya çıkar:

- Elizabeth toplumsal sorumluluğu daha kolektif bir çerçevede ele alır ve kardeşiyle olan bağı, sosyalist ideallere olan sadakati uğruna ikinci plana iter.
- Rita ise, bireyin etik sorumluluğunu öne çıkarırken, kişisel ilişkisinden (Manfred) feragat eder.

David Bathrick'in eski Doğu Almanya'daki kültür politikaları ve entelektüel muhalifleri üzerine yazdığı, Almanya'nın birleşmesinden bu yana ortaya çıkan ve politika ile kültür arasındaki gergin ilişkiye bilimsel olarak sağlam temellere dayanan sosyo-kültürel çalışmalar arasında önemli bir yere sahip olan bu kitapta yazarın aşağıdaki ifadesi aydınlatıcıdır: „Die Figuren der DDR-Literatur mussten sich ständig zwischen persönlichem Glück und kollektiver Pflicht

entscheiden.“ ("Doğu Almanya edebiyatının karakterleri sürekli olarak kişisel mutluluk ile kolektif görev arasında seçim yapmak zorundaydı.") (Bathrick, 1995, s. 92).

İncelediğimiz bu iki eserde de sonuç olarak yazarlar dönemin Doğu Almanya'sını yansıtmakta ve başkahramanların ülkelerinde kalma gerekçelerini ortaya koymaktadırlar. Reimann kolektif ideallerin bireysel bağlardan daha ağır bastığını vurgularken, Wolf ise bireyin içsel ikileminde vicdanın daha ağır bastığına odaklanmaktadır. Aynı zamanda bu her iki yazarın edebiyata ve sosyalist gerçekliği bakış açılarını da göstermektedir.

Sonuç

Her iki yazar Wolf ve Reimann, eserlerinde dönemin Doğu Almanya'sını sosyalist bir bakış açısıyla ortaya koymakta, bireylerin kişisel mutluluk ve toplumsal sorumluluk arasındaki git-gelleri çarpıcı bir biçimde dile getirmektedirler. Her iki eserde de başkahramanların ülkelerinde kalmayı tercih etmeleri, sadece bireysel bir tercih değil, aynı zamanda ideolojik ve tarihsel bağlamın zorunluluğunu da bizlere göstermektedir.

Reimann başkarakter Elizabeth vasıtasıyla kararını açık bir şekilde kolektif sorumluluk çerçevesinde dile getirirken, Wolf ise Rita vasıtasıyla etik bir görev bilinci ve vicdani bir sorumluluk üzerinden kahramanın kalışını temellendirir. Bu kararda içsel çatışmalar ve birey ile toplum arasındaki ilişkiler, eleştirel bir sadakat anlayışıyla görünür kılır. Ayrıca Reimann'ın kahramanı Elizabeth'in kardeşi Uli'ye duyduğu sevgiye rağmen bunu ikinci planda tutarak sosyalist toplumun ihtiyaçlarını öncelemesi onun "Bitterfelder Weg" çizgisine ne kadar da yakın olduğunu göstermektedir.

Her iki yazarın yaklaşımı da Doğu Almanya'nın 1960'lı yıllarını dile getirmektedir. Wolf, bu düzen içinde eserlerinde bireyin özerkliğini koruyan bir dil geliştirip kullanırken, Reimann ise sosyalist ideallere uyumlu kahramanlar vasıtasıyla edebi eserler ortaya koymaktadır. Yazarları karşılaştırmalı olarak okuyup bir senteze varmak gerekirse, Doğu Alman Edebiyatının hem devlet politikaları hem de onları eleştirel bir biçimde dönüştürmeye çalışan yapıyı görmek mümkün olmaktadır. Rita ve Elizabeth'in Doğu Almanya da kalma kararları yalnızca bireylerin yaşadıkları dramalar değil, kolektif bir tarihsel sürecin de dışı vurumu dur. Bu yönleriyle eserler "Kardeşler ve Bölünmüş Gökyüzü" ülkedeki insanların kimlik arayışlarının edebiyat vasıtasıyla ortaya konulduğu iki önemli yapıttır.

Kaynakça

- Braun, Matthias (2007) 'Walter Ulbrichts Traum vom neuen Menschen', in Bitterfelder Nachlese, ed. by Simone Barck and Stefanie Wahl, Berlin: Dietz, pp. 53-78 (p. 53).
- Bathrick, D. (1995). The Powers of Speech: The Politics of Culture in the GDR. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Deutschland.de. (2024). Berlin Duvarı'nın yıkılışının 35. yılı. <https://www.deutschland.de/tr/berlin-duvarinin-yikilisinin-35-yili> 13.10.2025
- Emmerich, Wolfgang (1989). Kleine Literaturgeschichte der DDR, Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg
- Fulbrook, Mary (2005). The People's State: East German Society from Hitler to Honecker. New Haven: Yale University Press.
- Fulbrook, Mary (1995). Anatomy of a Dictatorship: Inside the GDR 1949-1989. Oxford University Press.
- Kalazny, Jerzy, (2016) Was bleibt? Zum Fortleben der DDR- Literatur in der Forschung, University of Im. Adama Mickiewicza W. Poznań Studia Germanica Posnaniensia XXXVII Poznań
- MDR. (2024, 2 Temmuz). Der "Bitterfelder Weg". <https://www.mdr.de/geschichte/ddr/politik-gesellschaft/kultur/bitterfelder-weg-102.html> 13.10.2025
- Reimann, B. (1963). Die Geschwister. Halle: Mitteldeutscher Verlag.
- Reimann, Brigitte (1997) Ich bedauere nichts, Aufbau Verlag
- Reimann, Brigitte. (1997) Die Geschwister. Berlin: Aufbau Taschenbuch Verlag.
- Reimann, Brigitte. (2023) Kardeşler (Çev. İlknur İgan). İş Bank. Yay., İstanbul
- Sabrow, M. (2010). Erinnerungskultur und Zeitgeschichte. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Salzer, A und von Tunk, E (1986): Illustrierte Geschichte der deutschen Literatur, Naumann&Göbel, Ulm
- Schön, Christian: Illustrierte Geschichte der deutschen Literatur: Epochen - Autoren - Werke, J.B. Metzler, Stuttgart 2016
- Seghers, A. (1963). Bitterfelder Weg und Literaturpolitik der DDR. Neue Deutsche Literatur, 11(2), 14-25.
- Wolf, C. (1963). Der Geteilte Himmel. Halle: Mitteldeutscher Verlag.